

Az első mordvin szövegmlék elemzése¹

MATICSÁK Sándor

A Folia Uralica Debreceniensia előző, 18. számában bemutattam a XVII–XVIII. századi mordvin nyelvmlékeket. Ezek között 16 szótár és szójegyzék, illetve 10 vallási tartalmú szöveg szerepelt. Áttekintésemet egyrészt az motiválta, hogy erről a kérdéskörrel magyarul még nem jelent meg összefoglalás, másrészt pedig az eddigi orosz nyelvű művek – javarészt A. P. Feoktyisztoz munkái – kiegészítésre, újfajta rendszerezésre szorulnak.

A moszkvai, pétervári és Nyizsnyij Novgorod-i levéltárakban gyűjtött anyagokról eddig csak Feoktyisztoz publikációi jelentek meg (1963, 1968, 1968, 1971, 1975, 1976; vö. még Keresztes 1987: 15–20), s egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy az archívumok mélyén több mordvin nyelvű kézirat várhatja, hogy valaki felfedje és publikálja őket.

1. A szöveg keletkezési körülményei

Az első összefüggő mordvin nyelvmlékek olyan szövegek, amelyek a papneveldekben, elsősorban a Nyizsnyij Novgorod-i szemináriumban használatos többnyelvű (általában orosz, latin, görög, német, francia, tatár, csuvas), vallási tartalmú könyvekben kaptak helyet.² (Ezekről, a hittérítésben fontos szerepet játszó szövegekről részletesebben ld. Maticsák 2011.)

¹ A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

² *Сочинения в прозе и стихах*. Moszkva, 1782: az első (moksza-)mordvin vers, hat nyomtatott sor. *Торжество Нижегородской семинарии*. Moszkva, 1787: 133 szavas erza szöveg. *Действие Нижегородской духовной семинарии*. 1788 (kézirat): 55 szavas erza szöveg. *Краткий катихизисъ*. 1788 (kézirat, Ivan Tyihov műve): 32 oldalas orosz–erza szöveg. *Священная история*. 1788 (kézirat, Szemjon Berezovszkij műve): 85 lapnyi orosz–erza anyag. *Символь вѣры*. 1791 (kézirat, Grigorij Szimilejszkij műve): 3 lapnyi orosz–erza anyag. *Торжество Казанской семинарии*. Kazany, 1795: hatsoros moksza szöveg. *Всерадостное торжество*. Москва, 1797: rövid erza anyag.

A jelen ismeretünk szerinti első összefüggő mordvin szövegemlék 1769-ből származik: a Pétervári Akadémia kiadott egy kötetet *Духовная церемония* címmel,³ ezek egyházi szövegeket tartalmaztak orosz, latin és görög nyelven, de helyet kapott benne néhány cseremisiz, votják, mordvin, csuvas és tatár versrészlet és prózatöredék is. Mint ahogy a mű hosszú, a kor szokásai szerint sok információt közlő címe is mutatja, a kiadvány megjelentetésének indokaként II. Katalin kazanyi látogatása szolgált. A felvilágosult, tudomány- és művészetpártoló cárnő 1767-ben tett látogatást a kazanyi szemináriumban.

Ezzel a szöveggel A. P. Feoktyisztov a mordvin irodalmi nyelv kialakulását tárgyaló monográfiájában foglalkozott röviden, megadva a szöveg cirill- és latinbetűs olvasatát, ill. közreadva néhány rövid információt annak nyelvvezetéről (1976: 55–57, 236). Úgy vélem, lévén szó a mordvin írásbeliség első összefüggő emlékééről, célszerű a szöveget alaposabban bemutatni. Elsőként az olvasat nehézségeivel és a helyesírás kérdéseivel foglalkozom, utána közreadom a szöveg 36 szavának részletes, többszemponú elemzését, ezt követően összefoglalom az etimológiai tudnivalókat, végül igyekszem meghatározni a szöveg nyelvjárási hovatartozását.

2. A szöveg olvasata, helyesírása

A nyelvemlék szövege A. P. Feoktyisztov (1976: 236) olvasatában a következő: *Вясе минь Эрджисте кинасьнекъ вясе Оймсынъ, сонъ синзе Пазость, тынкъ инязорость: сонъ, миндянекъ ванкекъсь нымъ-тынъ, инязороавась пекъ партадо. Тынъ лажатадо вясе менъ-минекъ прявейстэтяй ме: вясе минь бу пазъ икеле, вадрясто еряволнекъ и яла уцяскавсто улелелнекъ.*

A keményjel az orosz helyesírásban a XX. század elejéig fennmaradt, noha eredeti funkcióját (az ószláv szóvégi magánhangzó jelölését) már rég elvesztette. A szerző – eltérően a kor egyéb mordvin szövegeitől – következetesen, a kemény mássalhangzók után használja ezt az elemet: *кинасьнекъ, сонъ, тынкъ, миндянекъ, пекъ, минекъ, пазъ, еряволнекъ, улелел-*

³ Духовная церемония, производившаяся во время всевожденнейшего присутствия ее императорского величества великой государыни премудрейшей монархии по печительнейшей матери Екатерины Второй в Казани, с приложенным при том словом о несравненном великодушии августейшей императрицы самодержицы Всероссийской, получившей благополучное от прививания оспы выздоровление.

некъ. (Egy hibát ejt csak: a *вясемень* helyett *вясемень* lenne a helyes.) A palatalizációt, korát megelőzve, helyesen jelzi: *минь, инязорость, инязоро-авась, миндянекъ, минекъ, минь, прявейстэ, икеле, еряволнекъ, уцяскавсто, улевелнекъ*. A nem palatalizált konzonánsokat az utána következő *ы*-vel és *э*-vel jelöli: *кинасынекъ, тынкъ, прявейстэ* (de hibásan: *эрдчисте*).

A szöveg olyan erza dialektusban íródott, melyben az alsó és középső nyelvállású /ä/ és /e/ hang megtalálható (ez egyébként a XVII–XVIII. századi erza nyelvmélekek nagy részére jellemző). Előbbi hang jelölésére a *я* betű szolgál: *вясе* (mai irodalmi alakja *весе*), *миндянекъ* (*минденек*), *прявейстэ* (*превейстэ*). A szöveg írója következetlen ugyanakkor a szóeleji /e/ lejegyzése során: *эрдчисте*, de *еряволнекъ* (helyesen *эряволнекъ* lenne).

A szöveg tartalmaz néhány ortográfiai hibát is (ezeket röviden Feoktyisztov is bemutatta, 1976: 56–57):

- a) *Эрдчисте* helyes olvasata *эрчисте*;
- b) *итынкъ* külön írandó: *и тынкъ*;
- c) *ванкексь нымъ-тынъ*: a tagolás rossz, az első két elemet valószínűleg egybe kell írni, de jelentésük nem világos: *ванкексьнымъ (?) тынъ*;
- d) *вясемень-минекъ*: a helyes tagolás *вясемень минекъ* (s mint szó esett róla, az első szó végén keményjel helyett lágyjelnek kellene állnia);
- e) *прявейстэтяй ме*: a helyes tagolás *прявейстэ тямме*.

Mindezek alapján a helyes olvasat és annak latin betűs transzkripciója a következő (vö. Feoktyisztov 1976: 57).⁴ *Вясе минь эрчисте кинасынекъ вясе оймынь, сонъ синзе Пазость, и тынкъ инязорость: сонъ, миндянекъ ванкексьнымъ тынъ, инязороавась некъ партадо. Тынъ лажатадо вясемень минекъ прявейстэ тямме: вясе минь бу пазъ икеле, вадрясто еряволнекъ и яла уцяскавсто улевелнекъ. // Väše miñ erčiste kšnasiñek väše ojmsiñ soñ šinze pazošť i tink iňazorošť: son, miňďänek vankeksnim tiñ, iňazoroavaš, pek partado. Tiñ lažatado väšemeñ miñek přävejste täjme: väše miñ bu paz ikele, vadřasto éravolñek i jala učaskavsto ul'evalñek.*

⁴ Feoktyisztov olvasatát néhol korrigáltam: ő két helyen kötőjelet használt (*er-čiste > erčiste, iňazoro-avaš > iňazoroavaš*), megszüntettem a veláris *i* és veláris *ę* írásmódját (*kšnasiñek, ojmsiñ, tiñk, tiñ; přävejste*), a szemivokális helyett az elfogadottabb *v-t* használok (*učaskausto > učaskavsto*). Íráshiba a *miñ d'änek*, ezt *miňďänek* formában adtam közre.

3. A szöveg morfológiai tagolása és fordítása

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	
<i>Вясе</i>	<i>минь</i>	<i>эрь+чи-сте</i>	<i>кина-сынекъ</i>	<i>вясе</i>	<i>ойм-сынъ,</i>	
mindenki	mi	minden+nap-elat	dicsőít-Vx1Pl	minden	lélek-?	
(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	
<i>сонъ</i>	<i>син-зе</i>	<i>Паз-ость,</i>	<i>и</i>	<i>тынкъ</i>	<i>инязоро-сть:</i>	
ő	ő-Acc	isten-detAcc	és	ti-Acc	cár-detAcc	
(13)	(14)	(15)	(16)	(17)		
<i>сонъ,</i>	<i>мин-дянекъ</i>	<i>ванкексънымъ</i>	<i>тынъ,</i>	<i>инязоро+ава-сь</i>		
ő	mi-Allat	szent-?	ti	cár+nő-detNom		
(18)	(19)	(20)	(21)	(22)	(23)	
<i>некъ</i>	<i>нар-тадо.</i>	<i>Тынъ</i>	<i>лажа-тадо</i>	<i>вясе-ме-нь</i>	<i>минекъ</i>	
nagyon	jó-Vx2Pl	ti	óv-Vx2Pl	mindenki-Acc	mi-Acc	
(24)	(25)	(26)	(27)	(28)	(29)	(30)
<i>првей-стэ</i>	<i>тяй-ме:</i>	<i>вясе</i>	<i>минь</i>	<i>бу</i>	<i>пазъ</i>	<i>икеле,</i>
okos-Elat	tesz-Inf-Nom	mind	mi	lenne	isten	előtt
(31)	(32)	(33)	(34)	(35)	(36)	
<i>вадря-сто</i>	<i>еря-вол-некъ</i>	<i>и</i>	<i>яла</i>	<i>уцяскав-сто</i>	<i>уле-вел-некъ.</i>	
jó-Elat	él-Conj-Vx1Pl	és	mindig	boldog-Elat	van-Conj-Vx1Pl	

A szöveg magyar fordítása:

Mi mindannyian minden nap dicsőítjük teljes lelkünkkel (ő)magát az istent és Őnt,⁵ cár. Ő nekünk szent, és Őn, cáranya, nagyon jó.⁶ Őn óv⁷ mindnyájunkat, hogy okosan cselekedjünk, hogy mi isten előtt mindannyian jól éljünk és mindig boldogok legyünk.

⁵ A többes szám második személyű névmás (ill. a későbbiekben a Pl2 igealakok) használata valószínűleg az orosz szövegkörnyezet hatásának az eredménye (önözés, esetleg a fejedelmi többes kifejezése).

⁶ Vx2Pl.

⁷ Vx2Pl.

4. A szöveg részletes elemzése

Az elemzés során hat szempontot vettem figyelembe:

- a) Az adott szó morfológiai tagolása, a szuffixumok pontos definiálásával. Ehhez elsősorban Keresztes László chrestomáthiáját (1990) és a mordvin grammatikákat (Grammatika 1980, Erzan kel' 2000) használtam fel.
- b) A szó (vagy annak szótári alakjának) előfordulása a korai nyelvemlékekben: Witsen (1692), Strahlenberg (1730), Müller (1743/1791), Fischer (1747), Ricskov (1762), Pallas (1786–87), Lepjohin (1771–1805) szójegyzékeinek, útleírásainak mordvin anyaga, ill. főként Damaszkín 11 000 le-xémát tartalmazó szótára (1785) (a forrásokról, pontos könyvészeti adatokkal, részletesebben ld. Maticsák 2011). (A moksa alakokat M-mel jelölöm, az erzákat jelöletlenül közlöm.)
- c) Az erza szóalak előfordulása Paasonen nagy nyelvjárási szótárában.
- d) A szó mai alakja. Itt három szótár adatait adom meg, ezek: az erza–orosznakyszótár (ERV), az erza–finn középszótár (ESS) és a Mészáros–Sirmankina-féle kisszótár (EMSz).
- e) A szó eredete: az UEW anyaga mellett Keresztes etimológiai szójegyzékét (1986) és a frissen megjelent Versinyin-féle etimológiai szótárt használtam fel (2004–2011). Cigankin és Moszin etimológiai szótára (EtV) nem megbízható, ennek adatait nem közlöm.
- f) Az adott szó moksa megfelelője. Ehhez a moksa–orosznakyszótárt (MRV) és a moksa–finn középszótárt (MSS) használtam. Az elemzés végén az erza és moksa adatok egybevetésével egyértelműen igazolom, hogy a szövegemlék erza dialektusban íródott.⁸

*

(1, 5, 26) *вясе*

- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *вясе* (Dam 52, 62, 123, 177, 201, 238, 269, 275, 310).
- Paas. *veše* 'весь, целый, все / ganz, all, alle' (MdWb 2627).
- Mai alakja: *vese* 'весе, вся, все' (ERV 128); 'koko, kaikki' (ESS 29); 'mind, minden, mindenki, mindannyian; egész, összes' (EMSz 87).
- Uráli eredetű szó: U *wehész* ~ *wecz* 'ganz, all' > ?vj. *voć*, ?zj. *vać*, ?m. *össze*, tvg. *bánsa* (UEW 568; Keresztes 1986: 187). Versinyin (50) felveti a md. *vet'e* [*βeme*] 'öt' szóval való rokonságát, szerinte ennek szemantikai alapja

⁸ A mordvin szakirodalom általában két külön mordvin nyelvről beszél. A külföldi nyelvészek véleménye megoszlik, jómagam azt a nézetet vallom, hogy az erza és a moksa a *mordvin nyelv* két fő nyelvjárása, nyelvjárás csoportja.

az 'egy kéz összes ujja' jelentés lenne. Ez az egybevetés hangtanilag nem tartható.

- Moksa megfelelője: –

(2, 27) минь

- Többes szám első személyű személyes névmás (Grammatika 252; EK 127; Keresztes 1990: 198).
- Előfordulása a korai nyelvelmékekben: *минь* (Pallas 393); *мигакъ* 'и нас' (Lepj 165, helyesen *миньгакъ* lenne); *минь* 'мы' (Dam 325).
- Paas. *miñ* 'мы / wir' (MdWb 1263).
- Mai alakja: *минь* 'мы' (ERV 384); 'me' (ESS 95); 'mi' (EMSz 230).
- Uráli eredetű személyes névmás: U *mš* 'wir' > fi. *me*, é. *me*, lpN *mī*, cser. *mä*, vj. *mi*, zj. *mi*, osztj. *měŋ*, vog. *māŋ*, m. *mi*, jur. *mañe*? stb. Az -n az uráli *nз névmási szuffixum folytatása (UEW 294; Keresztes 1986: 89; Vers 252).
- Moksa megfelelője: *минь* 'мы' (MRV 383); 'me' (MSS 112).

(3) Эрджисте [helyes olvasata: *эрь чисте*]

- Morfológiai tagolása: *эрь(ва) чи + стэ* elativus. Az elativus a mordvinban lehet helyhatározó (*кудо-сто* 'házból'), módhatározó (*стака-сто* 'nehezen') és – mint jelen esetben is – időhatározó (*те ика-сто* 'eközben', *омбоце чи-стенъ* 'a következő napon', *валске-сте чокинес* 'reggeltől estig') (Grammatika 170; EK 85; Keresztes 1990: 74).
- Előfordulása a korai nyelvelmékekben: *арва чисте* (Dam 203), *iarвачинь* (Dam 176). – Az egyes elemek előfordulása: *эрь* (Dam 141, 236), *iarь* (Dam 176), *эрва* (Dam 48, 49, 77, 95, 203, 293), *эрьва* (Dam 90, 103, 230, 276), *iarьва* (Dam 304), *ярва* (Dam 64); M *schy* (Witsen 626); *чи* (Müller 83); *чи* (Pallas 235, 273); *чи* (Dam 80, 105, 208, 218, 239, 248, 256, 316).
- Paas. *eřva* 'каждый, всякий, весь / jeder, all' (MdWb 381); *čī* 'солнце; день / Sonne; Tag' (MdWb 249).
- Mai alakja: *эрьва чистэ* 'ежедневно' (ERV 786); 'mindennap, naponta' (EMSz 454). Az egyes elemek előfordulása: *эрьва* 'каждый, всякий; разный, всякий' (ERV 785); 'joka(inen); tavallinen' (ESS 201); 'minden, mindegyik' (EMSz 454); *чи* 'Солнце; солнце; день' (ERV 747); 'aurinko, päivä' (ESS 191); 'nap (mint égitest és mint időegység)' (EMSz 427). A Nap mint égitest és a nap mint időegység összefüggéséről ld. Maticsák 2006: 17–20. A -чи grammatikalizálódva elvont főnevek képzőjévé vált, erről ld. Maticsák 2005.

- Az előtagot Versinyin (517) a tat. *här* szóval veti össze, ez nem meggyőző etimológia. Az utótag finnugor eredetű, vö. FU *kečä* 'Kreis, Ring, Reifen' > fi. *kehä* 'Kreis, Umkreis, Ring, Kreislinie, é. *keha* 'Körper, Rumpf; Gefäß, Geschirr', cser. *keča*, votj. *kič* 'Schlinge, Schleife', zj. *kič* 'Ohrring; Mondhof, Sonnenring; Schlinge', osztj. *köč* 'Ring am Ende des Schneeschuhstabs', vog. *küš* 'Reif', ?m. (óm.) *kégy* 'stadium, circus, curriculum, meta', (nyj.) *kegyelet* (UEW 141; Keresztes 1986: 157; Vers 490).
- Moksa megfelelője: *эрь шиня* 'joka päivä' (MSS 205). Az egyes elemek megfelelői: *эрь* 'каждый, любой, всякий' (MRV 903); 'jokainen' (MSS 216); *ши* 'солнце, свет, тепло; день' (MRV 863); 'päivä, aurinko' (MSS 205).

(4) *кинасынекъ*

- A *кина-* ige *-сынекъ* ragos (3. személyű tárgyra utaló Det. Ind. Praes. P11) alakja (Grammatika 305–306; EK 174–176; Keresztes 1990: 45–46; 1998: 34–35).
- Előfordulása a korai nyelvelmékekben: *паро шкнамс* [: кшнамс], *кинам* [: кшнамс] 'достойный похвалы'; *кинамо пряве* 'достохвалный' (Dam 87); *кинан* 'выхваляю' (Dam 69), *аволь киназь* 'нехвалный' (Dam 168).
- Paas. *kšnamс* ~ *šnamс* 'хвалить, восхвалять / rühmen, loben, preisen' (MdWb 909).
- Mai alakja: *инамс* 'хвалить, похвалить' (ERV 766); 'ylistää, kehua, kiittää' (ESS 195); '(meg)dicsér, dicsóít, magasztal' (EMSz 443). A szóeleji *kšn-* > *šn-* változásra ld. *kšna* ~ *šna* 'szíj' (UEW 786; Vers 505), *kšta-* ~ *šta-* 'mos' (UEW 788; Vers 505).
- Eredete ismeretlen (Versinyin szótárában nem található).
- Moksa megfelelője: *инамс* 'хвалить, похвалить, расхвалить' (MRV 871); 'kehua, ylistää; imarrella' (MSS 207).

(6) *оймсынъ*

- Morfológiai tagolása nem világos, a szótó valószínűleg *ойм-*.
- Előfordulása a korai nyelvelmékekben: *оймечень* (Pallas 219); *ойме* (Dam 49, 72, 89, 90).
- Paas. *ojme* 'дыхание, вдыхание; жизнь, душа, дух / Atem, Atemzug; Leben, Geist, Seele' (MdWb 1436).
- Mai alakja: *ойме* 'дух, душа; живое существо, человек; жизнь' (ERV 434); 'sielu; hengitys' (ESS 108); 'lélek; lélegzet; lelkiismeret' (EMSz 258).

- Finn-volgai eredetű: FV *wajmз* 'Herz' > fi. *vaimo* 'Frau, Ehefrau, Gattin', é. *vaim* 'Geist, Seele', lpN *vai'bmo* 'heart'. A jelentésfejlődés: 'szív' > 'a szívben lakó lélek' > (becéző forma) 'feleség', vö. m. *szívem, szívcském* (UEW 809; Keresztes 1986: 99; Vers 37).
- Moksa megfelelője: *вайме* 'душа' (MRV 81); 'sielu, henki; hengitys' (MSS 24).

(7, 13) сонъ

- Egyes szám harmadik személyű személyes névmás (Grammatika 252; EK 127; Keresztes 1990: 198).
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *сонъ* (Pallas 390); *сон* (Dam 180, 325).
- Paas. *son* 'он, она, оно / er, sie, es' (MdWb 2011).
- Mai alakja: *сон* 'он, она, оно' (ERV 601); 'hän' (ESS 155); 'ö' (EMSz 339).
- Finnugor eredetű névmás, vö. FU *sš* 'er, sie, es' > fi. *hän*, é. *en-*, lpN *sōn*, ?vj. *so*, ?zj. *sj*, osztj. *lõγ*, vog. *tüw*, m. *õ*. A finn és a mordvin *-n* képzőelem (UEW 453; Keresztes 1986: 146; Vers 409).
- Moksa megfelelője: *сон* 'он, она, оно' (MRV 652); 'hän' (MSS 170).

(8) синзе

- Morfológiai tagolás: a *сон* Sg3 személyes névmás genetivus-accusativusi alakja.
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *сонзэ* (Dam 87).
- Mai alakja: *сонзэ* 'ego' (ERV 601); 'öt; övé' (EMSz 339).
- Eredete: a *сон* névmás Px3Sg szuffixummal ellátott alakja.
- Moksa megfelelője: *сонъ* 'ego' (MRV 652).

(9) назость

- A *наз* főnév detGen-Acc (-ость) alakja. Az irodalmi nyelvi *-нть* (-онть, -енть) helyén a nyelvjárási *-Vсть* rag áll (Jermuskin 1984: 17–18, 109–112; Keresztes 1990: 56).
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: M *sca+bas* ('isten+isten') (Witsen 624); *насць* (Müller 83); M *боасць* (Ricskov 182); *наасць* (Pallas 1); *шка+басць* ('isten+isten'), *кау+бавасць*, *ку+бавасць*, *кува+насць* ('hold+isten'), *ши+бавасць* ('nap+isten') (Lepj 165, 166); *нас* (Dam 44, 321), *наз* (Dam 70, 96, 233, 321), M *шка+бавасць* (Dam 321).
- Paas. *raz* 'бог / Gott' (MdWb 1560).

- Mai SgNom: *наз* 'бог' (ERV 450); 'jumala' (ESS 113); 'isten' (EMSz 265).
- Iráni jövevényszó: av. *baγa* (~ ói. *bhagas*) > ősmd. **paγas* > **pavas* (Joki 1973: 301; Keresztes 1986: 106; Vers 323).
- Moksa megfelelője: *наваз* 'счастье; успех, радость, удача; участь, доля, судьба' (MRV 452); 'jumala; onni' (MSS 131).

(10, 33) u

- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *u* 'и' (Dam 46, 48, 64, 84, 108, 117, 252).
- Paas. *i* 'и / und' (MdWb 437).
- Mai alakja: *u* 'и' (ERV 201); 'myös, -kin' (ESS 54).
- Orosz eredetű kötőszó, vö. or. *u* 'és'.
- Moksa megfelelője: *u* 'и' (MRV 198); 'ja, myös' (MSS 51).

(11) тынкъ

- A többes szám 2. személyű személyes névmás (*тынь*, ld. 16. és 20. sz. szócikk) genetivus-accusativusa (Grammatika 252; EK 127; Keresztes 1990: 198).
- Paas. *tiñk* ~ *tiñk* ~ *t'iñk* 'ваш / euer' (MdWb 2292).
- Mai alakja: *тынк* 'ваш' (ERV 684); 'titeket; a tiétek' (EMSz 389).
- Moksa megfelelője: *тинь* 'ваш' (MRV 721); 'teidän' (MSS 181).

(12) инязорость

- Az *инязоро* főnév Det. Gen-Acc (-сть) alakja. Az irodalmi nyelvi -нть helyén a nyelvjárási -сть rag áll (Jermuskin 1984: 17–18, 109–112; Keresztes 1990: 56).
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *инязоро* 'император' (Dam 112, 115), 'король' (Dam 124), 'царь' (Dam 306). A második elem: *кудазарь* 'господинь' (< *куд* 'ház') (Müller 87).
- Paas. *iñazoro* 'князь, император / Fürst, Kaiser' (MdWb 463).
- Mai SgNom: *инязор* 'царь' (ERV 216); 'tsaari' (ESS 58); 'cár, császár, uralkodó, fejedelem' (EMSz 128). Összetett szó: *ине* 'великий' (ERV 212); 'suuri, iso' (ESS 57); 'nagy, hatalmas' (EMSz 127) + *азор* 'хозяин, владелец; хозяйственник; хозяин, глава дома; полномостный распорядитель; близкий родственник жениха на свадьбе' (ERV 37); 'isäntä, omistaja' (ESS 4); 'gazda, házigazda, tulajdonos, úr' (EMSz 34). A korabeli alak *инязоро* lehetett.

- Az előtag uráli eredetű: PU *enä* 'groß, viel' > fi. *enä* (*enää, enempi*), é. *enam*, lpN *ædnâg*, ?vj. *uno*, ?zj. *una*, osztj. *enə*, vog. *jinəw*, jur. *ńńeka*, tvg. ?*aniʔe*, szelk. *innə* (UEW 74; Keresztes 1986: 42; Vers 87). Az utótag a finnugor alapnyelv iráni jövevényszava: FU *azərz* 'Herr, Fürst' (> vj. *uzj̄r*, zj. *ozj̄r*, vog. *ātər*) < ősir. **asura-*: ói. *ásurah*, av. *ahurō* (UEW 18; Joki 1973: 253; Keresztes 1986: 35; Rédei 1983: 220; Vers 10).
- Moksa megfelelője: *оцязор* 'царь, государь, император' (MRV 451); 'keisari, tsaari' (MSS 131) < *оцо* 'большой, крупный' (MRV 451); 'iso, suuri' (MSS 130) + *азор* 'хозяин, владелец' (MRV 29); 'isäntä, herra' (MSS 11).

(14) миндянекъ

- A többes szám első személyű névmás (vö. 2. szócikk) ablativusa: *минь* + *-дя* ablativusrag + *-некъ* Pl1 (Grammatika 255; EK 127; Keresztes 1990: 198), de Paasonen (MdWb 1263) alapján lehet allativusi alak is. A szövegösszefüggés ez utóbbit támogatja.
- Paas. *miñeñek* ~ *miñd'eñek* allativus (MdWb 1263).
- Mai abl. alak: *минденек*, dat. alak *миненек* (Keresztes 1990: 198).
- Eredete: ld. a 2. sz. szócikket.
- Moksa megfelelője: *миндеденк* (Keresztes 1990: 198).

(15) ванкекъсьнымъ

- Morfológiai tagolása nem világos.
- Az alapszó előfordulása a korai nyelvemlékekben: *ванкс* 'чистый' (Dam 54, 237); *ванкс, ванькс* 'святой' (Dam 256); *ванькс* 'непорочный' (Dam 164), 'чистый, свежий' (Dam 234, 310).
- Paas. *vañks* 'чистый / rein, sauber' (MdWb 2540).
- Mai SgNom alakja: *ванькс* 'чистый; прозрачный; радостный; правдивый, честный' (ERV 107); 'puhdas, siisti, raikas; vilpítőn' (ESS 24); 'tishta' (EMSz 71). Vö. továbbá *иневанькс* 'szent' < *ине* 'nagy' + *ванькс* 'tishta' (Keresztes 2009: 76).
- Eredete ismeretlen (vö. Vers 40).
- Moksa megfelelője: *ванкьс* 'целиком' (MRV 90; Vers 40).

(16, 20) тынь

- Többes szám 2. személyes névmás (Grammatika 252; EK 127; Keresztes 1990: 198).
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *тынь* (Pallas 396; Dam 325).
- Paas. *tiñ* 'вы / ihr'.

- Mai alakja: *тынъ* 'te' (ESS 175); 'ti' (EMSz 385).
- Uráli eredetű névmás, vö. U *tš* 'ihr' > fi. *te*, é. *te*, lpN *dī*, cser. *tä*, vj. *ti*, zj. *ti*, m. *ti*, tvg. *têη* (UEW 539; Vers 438). A mordvin *-n* képzőelem (UEW 539; Keresztes 1986: 168; Vers 438).
- Moksa megfelelője: *тинъ* 'вы' (MRV 721); 'te' (MSS 181).

(17) *инязороавасъ*

- Összetett szó: *инязоро* (ld. 12. szócikk) + *ава*. Az *-съ* a határozott ragozás Sg. nominativusa (Grammatika 220; EK 106; Keresztes 1990: 56).
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *инязоро ава* 'царица' (306), *инязоро ава* 'королева' (124). – Az *ава* előfordulása: *ава* (Witsen 625); *авай*, *аввай* [Voc.] (Müller 85); *авай* [Voc.] (Pallas 11); *ава* 'баба' (Dam 38, 275), 'женщина' (Dam 41, 137, 138, 152, 221, 253, 309, 311), 'жена' (Dam 92), 'мать' (Dam 46, 139).
- Paas. *инязорава* 'императрица / Kaiserin' (MdWb 463).
- Mai SgNom alakja: *инязорава* 'царица' (ERV 216), 'tsaaritar' (ESS 58); 'cárnó, cárné' (EMSz 128). Az utótag jelentése: *ава* 'женщина; мать; хозяйка; замужняя женщина; богиня' (ERV 28); 'nainen; äiti (ESS 1); 'nő, asszony; anya' (EMSz 29).
- Versinyin gyermeknyelvi eredetű szónak tartja, és összeveti a cser. *ава* szóval (Vers 5).
- Moksa megfelelője: *ава* 'женщина; жена'; (nyj.) 'мать' (MRV 22); 'nainen, vaimo; anoppi; naaras; (myt.) haltija, henki(olento)' (MSS 9).

(18) *некъ*

- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *некъ* (Dam 39 stb.).
- Paas. *pek* 'очень / sehr' (MdWb 1590).
- Mai alakja: *нек* 'очень, сильно, весьма' (ERV 466); 'kovin, erittäin, aivan, hyvin' (ESS 117); 'nagyon' (275).
- Paasonen a tat. *bik* 'nagyon' szóból eredezteti (MdWb 1590). Versinyin (341) emellett összekapcsolja a cser. nyelvjárási *päk* 'mindig; nagyon; mindenütt' lexémával is.
- Moksa megfelelője: *няк* 'очень, сильно' (MRV 555); 'hyvin, oikein, kovin, erittäin' (MSS 154).

(19) *партадо*

- A *паро* melléknév Vx2Sg ragos (*-тадо*) alakja (Grammatika 285; EK 157; Keresztes 1990: 40). A mordvin (és a szamojéd nyelvek) különleges tulajdonsága, hogy a névszókat el lehet ragozni igeként: *par-an* 'jó vagyok',

par-at 'jó vagy', *par-tano* 'jók vagyunk', *par-tado* 'jók vagytok'; *od-oliñ* 'fiatal voltam', *kudosa-n* 'a házban vagyok' stb. (Keresztes 1990: 60; Szerbrennyikov 1967: 160–163).

- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *naro* (Pallas 278; Dam 42, 46, 49, 50 stb.).
- Paas. *paro* 'добрый, хороший / gut' (MdWb 1545).
- Mai alakja: *naro* 'хороший, богатый; хороший, добротный, доброкачественный, прочный (прил.); добро; богатство (сущ.); хорошо (нареч.); хорошо, ладно (частица)' (ERV 458); 'hyvä (ESS 115); 'jó; rendszer, derék; helyes' (EMSz 270).
- Finn-permi eredetű szó: FP *para* 'gut' > fi. **para* (*parempi, paras*), é. *parem*, lpN *buorre*, cser. *purā*, vj. *bur*, zj. *bur* (UEW 724; Keresztes 1986: 106). Versinyin (334) esetleg összekapcsolná az or. *правый* 'igaz', *правда* 'igazság' szavak tövével, ezt nem lehet elfogadni.
- Moksa megfelelője: *nara* 'добро, доброе дело; хороший' (MRV 463); 'hyvä; omaisuus' (MSS 134).

(21) *лажатадо*

- A *лажа-* ige Vx2Sg (-*тадо*) alakja (Grammatika 285; EK 157; Keresztes 1990: 40).
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *лажан* 'воплю, причитаю' (Dam 291).
- Paas. *lažams* 'вопить, причитывать, горевать; печалиться, оплакивать / beweinen, Klagelieder singen; trauern, betrauern' (MdWb 1043).
- Mai alakja: *лажамс* 'оплакивать, причитать; плакать'; (nyj.) 'беречь' (ERV 326); 'parkua, kirkua' (ESS 82); 'siránkozik, jajveszével' (EMSz 194). A vizsgált nyelvemlékben a 3. jelentés ('őriz, óv, véd') fordul elő.
- Versinyin (194) a *лаж-* tövet (vö. még *лажадомс* 'зарыдать, заплакать', *лажамо* 'оплакивание, причитание' onomatopoeitikus eredetűnek tartja, és esetleg összetartozónak véli a zj. *люскыны*, cser. *нюслаш* 'всхлипывать, тихо плакать' szavakkal.
- Moksa megfelelője: *лажнамс* 'грустить, тосковать, горевать, печалиться; беспокоиться, переживать' (MRV 320), 'surra, murehtia, olla huolissaan' (MSS 94); *лажадомс* 'истосковаться, соскучиться' (MRV 320), 'kyllästyä, ikävystyä, pitkästyä' (MSS 93).

(22) *вясемень* [helyes olvasata: *вясемень*]

- A *вясеме* határozószó genetivus-accusativusi (-*нь*) alakja (Grammatika 153–155; EK 78–79; Keresztes 1990: 54–55). Vö. 1. szócikk.

- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *вясемень* (Dam 64, 284).
- Paas. *vešete* 'весь, все, всё / alle, all' (MdWb 2628).
- Mai alakja: *veseme* 'весь' (ERV 128); 'kaikki' (ESS 29); 'minden, összes' (EMSz 87).
- Eredete: a *vese* szóra vezethető vissza (ld. az 1. sz. szócikket).
- Moksa megfelelője: –

(23) *минекъ*

- A *минь* többes szám első személyű személyes névmás (ld. 2. szócikk) genetivus-accusativusi alakja (Grammatika 255; EK 127; Keresztes 1990: 198).
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *минек* (Dam 105), *минекъ* (Dam 110, 158).
- Paas. *miñek* 'наш / unser' (MdWb 1263).
- Mai alakja: *минек* 'наш; нас' (ERV 383); 'bennünket; miénk' (EMSz 229).
- Uráli eredetű névmás, ld. 2. szócikk.
- Moksa megfelelője: *минь* 'наш' (MRV 383); 'meidän' (MSS 112).

(24) *прявейстэ*

- A *превей* melléknév elativusi (*-стэ*) alakja. Az elativus a mordvinban lehet helyhatározó, időhatározó és – mint jelen esetben – módhatározó is (Keresztes 1990: 74). Ezeket az alakokat a mordvin grammatikák a határozósók között tárgyalják, morfológiai tagolás nélkül: *бойкасто* 'gyorsan', *мазыйтэ* 'szépen' (Grammatika 364; EK 228–229).
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *прявейсте* (Dam 215, 243, 267, 297); *прявѣйста* (Dam 53); *прявяйсте* (Dam 243).
- Paas. *prēvej* 'умный, разумный / verständig, klug' (MdWb 1810).
- Mai alakja: *превейстэ* 'умно; разумно', *теемс превейстэ* 'поступить разумно' (ERV 511); 'okosan, eszesen, értelmesen; ésszerűen; bölcsen' (EMSz 300).
- Eredete: a *прев* 'ум, разум' (ERV 511); 'järki' (ESS 129); 'ész, értelem, elme' (EMSz 299) szó *-ей* melléknévképzős alakja. Paasonen (MdWb 1808) ezt a *пра* 'голова; вершина / Kopf, Haupt; Gipfel' szó származékának tartja (MdWb 1796, 1810). A *пра* finnugor eredetű: FU *perä* 'Hinterraum, Hinterteil' > fi. *perä*, é. *pera*, vj. *ber*, zj. *ber*, osztj. *pěrtäy*, vog. *pärəw* (UEW 373; Keresztes 1986: 121).
- Moksa megfelelője: *прявиста* 'умно, разумно' (MRV 540); *пряви* 'älykäs, terävräpäinen' (MSS 149).

(25) *тяй ме* [helyes olvasat: *тяйме*]

- A *тяемс* ige infinitivus-nominativusi alakja (Grammatika 274–276; EK 154–155; Keresztes 1990: 67)
- Előfordulása a korai nyelvelmékekben: *тяйме* (Dam 42, 76, 82, 89 stb.).
- Paas. *tejems* 'делать / machen, tun' (MdWb 2377).
- Mai alakja: *теемс* 'делать; строить; изготавливать, производить; поступать' (ERV 652); 'tehdä, suorittaa, toimittaa' (ESS 167); 'csinál, tesz, cselekszik' (EMSZ 367).
- Finnugor eredetű szó, vö. FU *teke-* 'machen' > fi. *teke-*, é. *tege-*, lpN *dâkkâ*, m. *tev-* (UEW 519; Keresztes 1986: 165; Vers 433).
- Moksa megfelelője: *тиемс* 'сделать, создать, изготовить' (MRV 720); 'tehdä, maksaa' (MSS 181).

(28) *бу*

- Előfordulása a korai nyelvelmékekben: *бу* (Dam 260, 316); *бы* (Dam 115, 229).
- Paas. *bu* '= russ. *бы* [образует сослагательное наклонение / dient zur Umschreibung des Konjunktivs]' (MdWb 145).
- Mai alakja: *бу* 'бы' (ERV 91); konditionaalipartikkeli (ESS 20); 'volna (feltételes módot kifejező segédszó)' (EMSZ 62).
- Orosz eredetű jövevényszó, vö. *бы*.
- Moksa megfelelője: *ба* 'бы' (MRV 52).

(29) *назь* – ld. a 9. szócikket.

(30) *икеле*

- Előfordulása a korai nyelvelmékekben: *икеле* (Dam 49, 58, 62, 96, 97, 109, 113, 114, 153, 157, 167, 177, 196, 198, 206, 213, 219, 220, 242, 245, 256, 264, 269, 306, 311, 325); *икеля* (Dam 73); *икель* (Dam 157).
- Paas. *ikel'e* 'перед, прежде / vor, früher, zuerst' (MdWb 442).
- Mai alakja: *икеле* 'впереди; прежде, раньше (нареч.); предыдущий (прил.); перед, напротив (послелог)' (ERV 206); 'edellä, edessä; ennen, aikaisemmin' (ESS 56); 'hsz elől, nu előtt' (EMSZ 125).
- Vitatott eredetű, Versinyin szerint az ősi *e-* mutatószó rejlik benne (Vers 84; de vö. UEW 67).
- Moksa megfelelője: *инголе* 'впереди; перед' (MRV 205).

(31) вадрясто

- A *вадря* melléknév elativus ragos (-сто) alakja (ld. 24. szócikk).
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *вадря* (Pallas 275); *вадрясто* (Dam 49, 113, 114, 136, 161, 221, 222, 305).
- Paas. *vadřa* 'миловидный, красивый; хороший; отличный / hübsch, schön; gut; vortrefflich' (MdWb 2510).
- Mai alakja: *вадрясто* 'хорошо; обычно' (ERV 97); 'hyvin, kauniisti' (ESS 21); 'jól, szépen, rendesen' (EMSz 65).
- Versinyin az EM *вадяжа, вадяв* 'sima, sík', M *вадряв* 'sima, vasalt' szavak *вадь-*, *вадрь-* tövével kapcsolja össze (a jelentésfejlődésre: 'sík' > 'egyenes' > 'jó'). Cseremisz párhuzamai (*одап* 'szétdobált', *мотор* 'jó, szép') valószínűleg nem állják meg a helyüket (Vers 36).
- Moksa megfelelője: *вадряста* 'tasaisesti, sujuvasti, hyvin' (MSS 23).

(32) еряволнекъ

- Az *еря-* ige többes szám első személyű conjunctivusi alakja: nyj. -вол- (irod. -вл-) conj. + *некъ* Vx1Pl (Grammatika 296–297; EK 170–171; Keresztes 1990: 43).
- Az igető a korai nyelvemlékekben a következő alakokban fordul elő: *эрь-* (Dam 42, 75, 79, 95, 148, 176, 206); *ярь-* (Dam 244); *іарь-* (Dam 176). Névszói származékként: *эрямо* 'жизнь' (Pallas 212).
- Paas. *eräms* 'жить; проживать; бывать / leben; wohnen; oft sein' (MdWb 368).
- Mai infinitivusi alakja: *эрямс* 'жить' (ERV 787); 'elää, asua; olla' (ESS 201); 'él; lakik' (EMSz 456).
- Az UEW szerint (73) talán összekapcsolható az uráli eredetű *elä-* 'leben' szócsaládjával: fi. *elä-*, é. *ela-*, lpN *alle-*, cser. *äle-*, vj. *ul-*, zj. *ol-*, osztj. *jel*, vog. *ilt-*, m. *él-*, jur. *jīle-* stb. Keresztes (2011: 55) egyértelműen idetartozónak veszi a mordvin igét, melyben az *l > r* rotacizmus a homonímia kiküszöbölése végett mehetett végbe, az **elä-* ugyanis szabályosan *ilē-* alakká fejlődhetett volna, ami egybeesne az *il'a* tiltó segédigével (vö. fi. *älä*, de: é. *ära*). Vö. még: Vers 86.
- Moksa megfelelője: *эрямс* 'жить' (MRV 905); 'elää, asua' (MSS 217).

(34) яла

- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *яла* 'всегда' (Dam 62, 73, 85) 'постоянно' (298).
- Paas. *jala* 'всегда, всё, постоянно / immer, stets. beständig, unaufhörlich' (MdWb 489).

- Mai alakja: *яла* 'всегда, постоянно, всё время; до сих пор (нареч.); всё, всё ещё; уже (частица)' (ERV 801); 'aina, yhä, edelleen (ESS 204); 'állandóan, egyre, egyre csak; tovább; mindig, még mindig; mégis' (EMSz 469).
- Tatár eredetű szó, vö. tat. *jalan* 'всё, всё время' (Paas 490; Vers 524).
- Moksa megfelelője: *яла* 'всегда, постоянно' (MRV 917); 'aina' (MSS 221).

(35) уцяскавсто

- Az *уцяска* 'boldogság, szerencse' melléknév *-в* melléknévképzős alakjának (*уцяскав* 'boldog, szerencsés') *-сто* elativusragos formája (ld. 24. szócikk).
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *уцяскавсто* (Dam 42, 158) *уцяска всто* (Dam 315).
- Paas. *ućaska* 'счастье / Glück', *ućaskav* 'счастливый, сулящий счастье / glücklich, glückverheissend' (MdWb 2425).
- Mai alakja: *уцяскавсто* 'счастливо' (ERV 702); 'boldogan, szerencsésen' (EMSz 401).
- Orosz eredetű jövevényszó (Vers 467), vö. *участь* 'sors' > E *уцяска* 'счастье; судьба, доля' (ERV 702); M *уця* 'судьба' (MRV 792).
- Moksa megfelelője: *уця* 'судьба' (MRV 792).

(36) улевелнекъ

- Az *уле-* ige többes szám első személyű conjunctivusi alakja: *nyj. -вел-* (irod. *-вл-*) conj. + *некъ* Vx1Pl (Grammatika 296–297; EK 170–171; Keresztes 1990: 43).
- Előfordulása a korai nyelvemlékekben: *улевель* Conj3Sg 'было бы' (Dam 90, 91). Egyéb igei formák: *ули* IndPres3Sg (Pallas 367); *уляза* Opt3Sg (Lepj 165).
- Paas. *ul'ems* 'быть; становиться; иметь / sein; werden; haben' (MdWb 2448).
- Mai infinitivusi alakja: *улемс* 'есть, иметься; быть' (ERV 692); 'olla; tulla' (ESS 178); '(meg)van, létezik' (EMSz 395).
- Finnugor eredetű szó, vö. FU *wole-* 'sein, werden' > fi. *ole-*, é. *ole-*, cser. *âla-*, vj. *vîl-*, zj. *vêl-*, osztj. *wâl-*, vog. *âl-*, m. *vol-*, *val-* (UEW 580; Keresztes 1986: 175; Vers 460).
- Moksa megfelelője: *улемс* 'быть, иметься; существовать' (MRV 779); 'olla' (MSS 190).

5. Következtetések

5.1. A szókincs etimológiai megoszlása

A szövegben (az összetételi tagokat külön elemnek számítva, az azonos többlől alkotott szavakat összevonva) 26 lexéma fordul elő. Ezek közül ősi eredetű (az adatokat itt már mai helyesírással adom meg): *vese* 'mind' < U *wec3*, *ине* 'nagy' < U *enä*, *минь* 'mi' < U *mš*, *о́йме* 'lélek' < FV *wajm3*, *наро* 'jó' < FP *para*, *сон* 'ő' < FU *sš*, *тее-* 'tesz' < FU *teke-*, *тынь* 'ti' < U *tš*; *уле-* 'van' < FU *wole-*, *чи* 'nap' < FU *kečä*, *эря-* 'él' < U *elä-*.

Belső keletkezésű: *превей* 'okos', *а́ва* 'anya', *ва́дря* 'jó', *ла́жа-* 'óv'.

Iráni jövevényszó: *азоро* 'úr', *наз* 'isten'.

Tatár jövevényszó: *яла* 'mindig', *нек* 'nagyon', *эрь* 'minden'.

Orosz jövevényszó: *бу* 'lenne', *и* 'és', *у́яска* 'boldogság'.

Ismeretlen eredetű: *ванке* 'tisztá; szent', *икеле* 'előtt', *кина-* 'dicsőít'.

Összefoglalva:

	összes	biztos	bizonytalan
Ősi eredetű:	11	11	
Belső keletkezésű:	4	1	3
Tatár jövevényszó:	3	2	1
Orosz jövevényszó:	3	3	
Iráni jövevényszó:	2	2	
Ismeretlen eredetű:	3		3

5.2. Erza vagy moksa?

Azt, hogy az adott szöveg melyik nyelvjárást képviseli, lexikai és grammatikai ismérvek alapján dönthetjük el. A szóban forgó 26 lexéma között vannak olyanok, amelyek nem alkalmasak ennek a kérdésnek a megválaszolására:

- a) mert mindkét nyelvjárásban azonos alakúak, pl. EM *сон* 'ő', EM *минь* 'mi', EM *ава* 'nő, asszony', EM *эряме* 'él', EM *улемс* 'van', EM *яла* 'mindig';
- b) mert a moksa alak csak a szóvégi redukáltban különbözik (amelynek lejegyzése a korábbi szövegekben nem mindig volt pontos): E *ва́дрясто* ~ M *ва́дряста* 'jól';
- c) mert a szópár csak az /e/ és /ä/ hangban tér el (ez sem mérvadó, mert több erza nyelvjárás is ismeri az /ä/ hangot): E *нек* ~ M *няк* 'nagyon'.

Ezzel szemben:

- d) a szövegben több olyan lexéma fordul elő, amely csak az erzára jellemző: E *инязоро* ~ M *оцязор* 'úr', E *икеле* ~ M *инголе* 'előtt', E *эрь чисте* ~ M *эрь шиня* 'minden nap', E *пазь* ~ M *паваз* 'isten', E *ойме* ~ M *вайме* 'lélek', E *теемс* ~ M *тиемс* 'tesz';
- e) a névmások ragozott alakjai is árulkodóak: a *тынь* 'ti' Gen-Acc alakja az erzában *тынк*, a moksában *тинь*, ugyanígy *минь* 'mi' – Gen-Acc E *минекъ*, M *минь*; Abl. E *минденек*, M *миндеденк*;
- f) eltérés mutatkozik az igealakokban is: E *кина-сынекъ* DetIndPraes1Pl / Sg3obj, ennek moksa megfelelője: *кина-сасък*; az *эря-волнекъ*, *уле-велнекъ* Conj1Pl moksa alakja *эря-ляма*, *уле-ляма*.

5.3. Melyik erza nyelvjárásban íródott a szöveg?

A fentiek alapján egyértelműen kijelenthető, hogy az 1769-es első mordvin szövegemlék erza nyelvjárásban íródott. Mégpedig olyan erza dialektusban, amelyben ismeretes volt az /ä/ hang (ld. fentebb), a (későbbi) irodalmi nyelvi *-ñt'* DetGen-Acc helyett az *-št'* forma volt használatos, a conjunctivusban pedig az irodalmi *-vl-* helyett *-vol'/-vel'* alak élt.

Az erza dialektusokat Jermuskin (1984: 9–27) öt fő csoportra osztotta (1. központi, 2. nyugati, 3. északnyugati, 4. délnyugati, 5. délkeleti), ehhez Keresztes (1990: 16–17) hozzávette a Volgán túli, a tatárföldi és a baskíriai területek mordvinságát, keleti nyelvjárás csoport néven; Feoktyisztov (1990) pedig az első négy mellett a soksai dialektust tüntette fel.

A felsorolt ismertetőjegyek közül a lokalizáció során a genitivus-accusativus rag a perdöntő, ugyanis az *-št'* forma csak az északnyugati dialektusokban fordul elő (ezt a nyelvjárást az Alatir folyótól északra, a Pjana folyó mentén, Ardatov és Bolsoje Ignatovo környékén beszélik a mai Mordvin Köztársaságban; Szergacs és Lukojanov vidékén a mai Nyizsnyij Novgorod-i területen, ill. Poreckoje környékén a mai Csuvas Köztársaságban). Ezt alátámasztják egyéb, erre a területre (is) jellemző jelenségek is: a *-mo* infinitívus és a *-tano* többes szám első személyű igei személyrag használata, valamint a szóeleji *kš-* hangkapcsolat megőrződése (*kšna-* ~ *šna*) (Jermuskin 1984: 61, 109–111, 124–127, 128–129).

Jermuskin dialektológiai kutatásai jóvoltából talán még jobban le lehet szűkíteni a kérdéses területet, ugyanis az *-št'* genitivusrag és a *-vol'/-vel'* conjunctivus használata nem az egész északnyugati nyelvterületre jellemző, hanem csak a Pjana folyónak a Lukojanovtól északra lévő mellékfolyói mentén (Jermuskin 1965: 415, 419; 1967: 114, 138). Innen származhatott tehát az első mordvin szövegemlék lejegyzője.

Irodalom

- Dam = Словарь языков разных народов в Нижегородской епархии обитающих, именно россиян, татар, чувашей, мордвы и черемис... под присмотром Дамаскина епископа Нижегородского и Алатырского сочиненный 1785-го года = А. П. Феоктистов: Русско–мордовский словарь. Издательство Наука, Москва, 1971.
- EK = Д. В. Цыганкин (отв. ред.), Эрзянь кель. Морфология. Типография Красный Октябрь, Саранск, 2000.
- EMSz = Mészáros Edit–Raisza Sirmankina, Erza-mordvin–magyar szótár. SUA. Supplementum 8. Szeged, 1999.
- ERV = Б. А. Серебренников–Р. Н. Бузакова–М. В. Мосин, Эрзянь–рузонь валкс. Эрзянско–русский словарь. Русский язык, Дигора, Москва, 1993.
- ESS = Jaana Niemi–Mihail Mosin, Ersäläis–suomalainen sanakirja. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 48, Turku, 1995.
- Feoktyisztov 1963: А. П. Феоктистов, Мордовские языки и диалекты в историко-этнографической литературе XVII–XVIII. вв. In: Очерки мордовских диалектов II. Мордовское книжное издательство, Саранск. 3–36.
- Feoktyisztov 1968: А. П. Феоктистов, Истоки мордовской письменности. Наука, Москва.
- Feoktyisztov 1971: А. П. Феоктистов, Русско–мордовский словарь. Из истории отечественной лексикографии. Наука, Москва.
- Feoktyisztov 1975: А. П. Феоктистов, „Linguarum totius orbis vocabularia comparativa” в его мордовской части. In: Finno-ugristica 1. Tartu. 117–127.
- Feoktyisztov 1976: А. П. Феоктистов, Очерки по истории формирования мордовских письменно-литературных языков. Наука, Москва.
- Feoktyisztov 1990: А. П. Феоктистов, Диалекты Мордовских языков. In: MdWb LX–LXXXVI.
- Fischer = Johann Eberhard Fischer: Vocabularium Sibiricum (1747). Der etymologisch-vergleichende Anteil. Bearbeitet und herausgegeben von János Gulya. Frankfurt am Main etc. 1995. (Opuscula Fenno-Ugrica Gotttingensia VII.)
- Grammatika 1980 = Д. В. Цыганкин (ред.), Грамматика мордовских языков. Мордовский государственный университет, Саранск.

- Jermuskin 1965: Г. И. Ермушкин, Характеристика северо-западных говоров эрзя-мордовского языка в связи с историей их носителей. In: Этногенез мордовского народа. Мордовское книжное издательство, Саранск. 414–424.
- Jermuskin 1967: Г. И. Ермушкин, Имя существительное и глагол в северо-западных говорах эрзя-мордовского языка. In: Вопросы мордовского языкознания. Труды, вып. 32: 104–143.
- Jermuskin 1984: Г. И. Ермушкин, Ареальные исследования по восточным финно-угорским языкам (эрзя-мордовский язык). Наука, Москва.
- Joki, Aulis 1973: Uralier und Indogermanen. MSFou 151. Helsinki.
- Keresztes László 1986: Geschichte des mordwinischen Konsonantismus II. *Studia uralo-altaica* 26. Szeged.
- Keresztes László 1987: Geschichte des mordwinischen Konsonantismus I. *Studia uralo-altaica* 27. Szeged.
- Keresztes László 1990: *Chrestomathia Morduinica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Keresztes László 2009: A finnugor népek irodalmi nyelvének kérdései az újabb bibliafordítások tükrében. *Folia Uralica Debreceniensia* 16: 57–89.
- Keresztes László 2011: Bevezetés a mordvin nyelvészetbe. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Lehtisalo, Toivo 1936: Über die primären Ururalischen Ableitungssuffixe. MSFOu 72. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Lepj = И. И. Лепёхин, Дневные записки путешествия доктора и Академии наук адъюнкта Ивана Лепёхина по разным провинциям Российского государства. Санкт-Петербург, 1771–1805.
- Maticsák Sándor 2005: A képzővé válás kora a mordvinban. *Folia Uralica Debreceniensia* 12: 69–86.
- Maticsák Sándor 2006: *Vándorló napnevek*. Debrecen.
- Maticsák Sándor 2011: A mordvin írásbeliség kezdetei: a XVII–XVIII. század nyelvemlékei. *Folia Uralica Debreceniensia* 18: 113–138.
- MdWb = H. Paasonens Mordwinisches Wörterbuch. Zusammenestellt von K. Heikkilä. Bearbeitet und herausgegeben von Martti Kahla. I. (A–J) 1990, II. (K–M) 1992, III. (N–R) 1994, IV. (S–Ž) 1996. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- MRV = Б. А. Серебрянников–А. П. Феокистов–О. Е. Поляков: Мокшень–рузонь валкс. Мокшанско–русский словарь. Русский язык, Дигора, Москва, 1998.

- MSS = Eeva Herrala–Aleksandr Feoktistov, Mokšalais–suomalainen sanakirja. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu- ja 58, Turku, 1998.
- Müller = Г. Ф. Миллер [Gerhard Friedrich Müller], Описания живущих в Казанской губернии языческих народов. Санкт-Петербург, 1791.
- Paasonen, Heikki 1909: Mordwinische chrestomathie mit glossar und grammatikalischem abriß. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsingfors.
- Pallas = Peter Simon Pallas, Linguarum totius orbis vocabularia comparativa. Сравнительные словари всех языков и наречий. Санкт-Петербург, 1786–87.
- Rédei, Károly 1983: Die ältesten indogermanischen Lehnwörter der uralischen Sprachen. MSFOu 185: 201–233.
- Ricskov = П. И. Рычков, Топография Оренбургская, то есть обстоятельное описание Оренбургской губернии, сочиненное коллежским советником и императорской Академии наук корреспондентом Петром Рычковым. Санкт-Петербург, 1762.
- Strahl = Philipp Johann von Strahlenberg, Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia. Stockholm, 1730.
- Szerebrennyikov 1967: Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков. Наука, Москва.
- UEW = Uralisches etymologisches Wörterbuch (szerk. Rédei Károly). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986–1988.
- Vers = В. И. Вершинин, Этимологический словарь мордовских (эрзянского и мокшанского) языков. Том I (Аба – Кеверь), 2004; Том II (Кеветие – Мекснемс), 2005; Том III (Мекш – Пиле), 2005; Том IV (Пиледемс – Уштомс), 2009; Том V (Фала – Яштерь), 2011. Стринг, Йошкар-Ола.
- Witsen = Nicolaes Witsen, Noord en Oost Tartarye, ofte bondigh ontwerp van eenige dier landen, en volken, zo als voormaels bekend zyn geweest. Amsterdam, 1692.

Analysis of the first Mordvin written record

According to our present knowledge, the first written record of the Mordvin language is from 1769. A. P. Feoktistov has discussed this text briefly, in a monograph on the development of the Mordvin literary language, providing the reader with a Cyrillic and a Roman letter transcription of the text, and with some information about its language use. This paper aims to study the same record in more detail.

First, I address problems of the transcriptions and issues of the orthography. Then, a detailed, multiple-aspect analysis of the 36 words of the text is provided. I took six aspects into consideration during the analysis: a) morphologic segmentation of the given word with an exact definition of the suffixes; b) occurrence in early records; c) occurrence in Paasonen's large dialectal dictionary; d) present form; e) derivation; f) Moksha equivalent.

In the last section of the essay, I summarize the etymological characteristics of the lexemes appearing in the text (almost half of the words is of ancient origin); and then, through a survey of the phonetic and morphological features of the text, I prove that this record was written in Erzya, more exactly, in a variant of the North-West dialect spoken along the affluents of the Pjana river that are located north to Lukojanov.

SÁNDOR MATICSÁK